

תאריכים ואלם בספר יחזקאל

(שעור בישיבה)

נדבכי
מקרא

הרב ישעיהו הדרי

בעית האלם וחוקפת השתיקה של תבאיא, היא מהבעיות המרכזיות בהבנת ספר יחזקאל; נוספת עליה – הזכרת התאריכים בנבואותיו של יחזקאל, ובלבנתן של אלו נאמרו דברים הרבה. דומה ששורש הענין נערץ בהבנת פעולותיו של יחזקאל בתקופה הראשונה, מאז ההתגלות על גהר כבר ועד לבא הפליט. מן המפורסמות הוא שהקו היסודי של יחזקאל הוא חורבן סטולי, מבלי דרך לתשובה. ירושלים, לדידו, מחוייבת לההרס, ורק מחוץ ההרס המוחלט, תעלה ותצמח קרן ישועה חדשה. לעומת ירמיהו בן דורו, הממשיך לקרוא לתשובה עד לרגע האחרון, ובעוד חיל בכל צר על העיר, ראה עדיין ירמיהו תקוה אם יסגיר צדקיהו את עצמו, הרי יחזקאל אינו חרזה כל מוצא; כל נבואותיו מראשיתו ועד לבא הפליט – מכנה משותף להן: חורבן ונלות על ירושלים, וצמיחת קרן למקדש מעט בבבל. (ראה רש"י חגיגה יג' עב': בימי יחזקאל, בזמן שאין ביהמ"ק קיים, כבר הגיע זמן שיחורב ותמעטה פמליא של מעלה. אף שעדין עמד המקדש על תילו שש שנים.)

שתיקת אלם, עבותים ומאסר שמסופר עליהם בפג', הם עדויות לחוסר המעש וחטול כל תקוה להצלה. לנביא אין פתחון פה לעם בירושלים, שהרי חסומות בפניהם כל דרכי הפורקן, כעין נתוק מגע בינו לבינם.

מומנט זה על דבור ושתיקה נאמר ליחזקאל בבקעה. בעקבות רד"ק יש אולי להעלות את ההשערה על הקשר בין הנאמר בפרקנו לבין מעשה דור הפלגה; אף שם בבראשית פי' א מסופר על בקעה בארץ שנוער, ואילו בשני הפרקים חוזרים המושגים, שפה, דברים "לא ישמע איש שפת רעהו" ועוד, ובעיקר יש מכנה משותף רעיתי על כח הדבר האנושי הניתן בידי שמים. (ראה סנהדרין קט' עא' שמקומו ושרידיו של המגדל, היו עדיין ידועים בימי האמוראים.) אלא שבבראשית מסופר על הדבור הניטל מב"א מפני שהם עשו בו שמוש לא ראוי, ואילו ביחזקאל הוא ניטל ממנו כדי שישמש מופת ועונש לבית המרי.

בעיקר מודגש ההבדל בהמשך הדברים. על דור ההפלגה לא מסופר מאומה לאחר הפזור, ומלבד הדים עמומים בכמה מקומות במקרא (צפניה ג') לא בא זכרם, ואילו אצל יחזקאל באה סדרת פעולות שחותרם האלמות דבוק בהן. בנקודה זו עלינו לפנות לבעית התאריכים וסדר הזמנים בנבואות יחזקאל.

הזכרת תאריכים בנבואותיו של יחזקאל מעוררת בעיות מכמה בחינות. בספרי המקרא שהיסוד הכרונולוגי שולט בהם במידה מרעת כבספרי מלכים ודברי הימים, הענין מובן; ציון תאריכים ודיוק בהם הוא יסוד עינים. מאן אף מסתבר מדוע לא מצויינים תאריכים בנבואות שזכו להכתב. פרט לציון הכתובות בראש הספרים – וגם זה רק במרביתם – שמהם אנו לומדים על

תקופתו של הנביא, כמעט ולא נזכר סדר זמנים בתוך דברי הנבואה. ואכן, הרבה עמלו הפרשנים לגלות את הרקע של הנבואות למיניהן.

אפשר שבעצם העלמת תאריכי ההתנבאות יש צד אידיאי-חינוכי. אין הנבואה קשורה בזמן; אם היא נתנה להכתב, הרי היא נכס לדורות, וגם אם נאמרה לשעתה ובשעת זמן היסטורית, יש לה משמעות מעבר לסדר הזמנים.

בספר ירמיהו אנו מוצאים כמה חריגים מכללים אלה. אמנם בחלק הראשון של ספרו, ב"ח הפרקים הראשונים מסודרות הנבואות בלי ציון הרקע ההיסטורי, והרבה עמל השקע כדי לחשוף רקע זה. ולעומת זאת בחלק השני מפרק ט' עד פרק לו' מצויין ותאריך ברוב המקרים והספורים, וכן בחלק השלישי בספור הענינים ההיסטוריים.

בספר יחזקאל מופיעות לראשונה נבואות עם ציון תאריכים בראשן, והדבר נשנה אצל שני נביאי הבית השני - חגי וזכריה. בצורה כזו, אפשר לעקוב אחר חלק גדול מפעולותיו של הנביא.

תופעה זו, המקילה אמנם על הבנת מעשי הנביא, מעוררת שאלה כפולה: למה דוקא לנביאים אלה נתיחדה תופעה זו של פרט תאריכים, ומה נמצאנו למדים מסדרת תאריכים זו להבנת דברי הנביא.

דומה שלשאלה זו על ציון תאריכים בנביאים שבגלות ושל אחריה לא נתנה עדיין תשובה מספיקה. יש שראו אצל יחזקאל נטיה לפרט מדויק, ומכאן הזכרתו פרטים רבים מורכבים ומסובכים, וביניהם אף הזכרת התאריכים. תופעה זו היא בית-אב ליצירה הלאומית כולה שבית הולדתה בבבל, כזו שבאה לידי בטוי בפרוט הגדול של דיני תושבע"פ, בהתענפות ובהשתרנות של היסודות המקראיים. ובעירובין כא' עא', ברש"י: ויפרש אותה לפני מגילת תורה שבע"פ הראהו. זהו צד "בן הכפר" שבמדרגת יחזקאל, המפרט את מראותיו. מ"מ, גם אם תופעה זו לא מוסברת דיה, היא עכ"פ נתון, ועלינו לברר באיזו מידה הוא תוכל לסייע לנו בהבנת נבואות יחזקאל. שלש עשרה נבואות קבועות במסגרת של תאריכים מפורטים. ראשית ההתגלות לנביא בה' לחודש תמוז בשנה החמישית לגלות יהויכין. לאחר שבעת ימי האלם באה סדרת ה"מעשים האלמים", ואילו התאריך השני מופיע בראש פרק ח'; בשנה הששית לגלות יהויכין, בה' לחודש אלול, דהיינו שנה חודשיים לאחר הנבואה הראשונה.

התאריך הבא הוא בשנה השביעית בי' אב, שוב כשנה מאז ההתגלות שקדמה לה. הנבואה על צור היא בשנה העשתי-עשרה, באחד לחודש, ולא צויין איזה חודש. השנה העשירית, דהיינו שנה לפני החורבן, היא הכתובת בראש נבואת הפורענות על מצרים, ואגב כך באו עוד כמה הזכרות הקשורות לחורבן על פרעה ועל ממלכתו. ואילו מן הבחינה הישראלית חשובים שני התאריכים האחרים. בפרק לג', על בוא הפליט, בחודש טבת דהיינו כחמשה חדשים אחרי חורבן הבית, ובראש פרק מ', "בעשרים חמש לגלותנו", דהיינו ארבע-עשרה שנה לאחר החורבן, חוזה יחזקאל את המראה הגדול על תקומת העיר והמקדש.

להשלמת המסגרת התאריכית יש לציין את החריגה הנזכרת בפרק כט', "בעשרים ושבע שנה" דהיינו כשש עשרה שנה לאחר החורבן. למעשה זו העדות האחרונה המצויה בידינו על התנבאותו של יחזקאל. סיומה של נבואה זו, הכוללת לפי האמור, את דבריו האחרונים של יחזקאל: "ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל, ולך אתן פתחון פה בתוכם", מוביל אותנו שנית לבעיית האלמות ופתיחת הפה ביחזקאל, המתיחסת בעיקרה לתקופה הראשונה של פעליו הנבואיים.

נראה שיש להבדיל בין תפקיד הנביא כצופה וכמוכיח לבין פעילותו הנבואית המיוחדת. הפתרון לשאלת פתחון הפה נערץ בהבדל זה. עד לימי החורבן שימש הנביא כמוכיח וכצופה המזהיר מפני הסכנה, ואילו עם בא הפליט המספר על חורבן ירושלים, הוא נוטל על עצמו טרה נוספת – נביא לאומה.

לאור הסבר זה מקבלים דברי רש"י הארה מעמיקה. בכל המקומות שנזכר בהם פתחון הפה כתב רש"י "לך יחזקאל יהא פתחון פה כשיראו נבואתך מתקיימת"; כלומר, ממושו של החורבן מספק ליחזקאל הוכחה חותכת לשליחותו של הנביא, וזאת אף על רקע פעילותם של נביאי השקר בגלות בבל, המתנבאים לחזרה קרובה לירושלים.

אולם עד לחורבן נגזרה שתיקה על יחזקאל. מכאן מוסברות נבואות "האלם" של יחזקאל בפרקים ד'–ז'. במשך ארבע מאות ושלשים יום, מאז ההתגלות הראשונה, הנביא אינו מדבר. הוא עושה מעשים "אלמים" מבלי לפרש אותם באזני העם, מבלי שהם שואלים אותו. ואף נבואותיו הראשונות אל הדומם: אדמת ישראל, הרי ישראל, כאילו אין לו שומעים אלא העצים הדוממים לחורבן; אין לו פתחון פה לאנשי-ירושלים.

במשך ארבע מאות ושלשים יום שוכב הנביא על שני צדדיו. ציון זה של מספר ימים לא בא עד היום על פתרונו המלא והמוסבר, ומלבד הדגשת העובדה שהענין רומז להוראות כרונולוגיות מסויימות, קשה ליישב את הענין ישוב מוחלט.

במסורת חז"ל נזכר ששנה זו, שנה מעוברת היתה, אם כך נמצא שבין הנבואה הראשונה לשניה חלפו – 430 יום, דהיינו כשנה וחודשיים, בהתחשב בעובדה שבחשבונית קידוש החודש ע"פ ראיית מולד הלבנה, יש הבדל במספר ימים מהחשבון הנקוט בידינו כיום. נמצא שאותה תקופה של שכיבת-אלם, היא-היא התקופה שבין הופעתו הראשונה של הנביא בתוך הגולה, לבין בואם של זקני יהודה לדרוש את דבר ד' מהנביא, בראש פרק ח'.

הנביא מצדו לא יזם דו-שיח עם העם, הוא אלם לגביהם, ואף מעשיו "אלמים"; מ"מ יש בהם הדרגתיות מסוימת. הפעולה הראשונה – ציור המצור על הלבנה, היא כולה אלם. אין בה כל נבואה או הסברים, ולא נזכר אם הדבר נעשה לעיני העם, פרט לרמז בסופה: "הייתה במצור וצרת עליה – אות היא לבית ישראל". לא נתפרש מה משמעות "אות". האם אות היא לנביא, או אות שיעשה הנביא כדי שבני-ישראל יראו וילמדו לקח מכך.

הפעולה השניה – שכיבת הנביא על שני צדדיו ואכילת מאכלי מצור, מתלווה לה כבר משהו מן הדבור. נוסף עליה הסבר: "ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגינם", ורמז בה תפקידו

של תנביא: "ונבאת עליה". אפשר שיש כאן רמז לנבואות שעתיד הנביא להשמיע על ירושלים, העיר הדוממת, מבלי להתחשב באנשים שבתוכה. ואפשר שיש כאן עדות לדברי נבואה שאמר הנביא באותה עת באזני הבאים לראות את מעשיו. מ"מ כיון שלידינו לא הגיעו, הרי הדברים נכללים בכלל מעשי האלם של הנביא.

לפעולה השלישית, גלוח בתער מחלוות גם נבואה וגם הסבר. "שלישיתך בדבר, והשלישית חזרב וכו'". ודרגה נוספת בפרשת האלם הן הנבואות הפונות אל הדומם, אל אדמת ישראל הריה.

רק לאחר סדרת המעשים "האלמים", כבא זקני יהודה שומעים אנו דברי נבואה מפי הנביא תנאמרים באזני העם. דרישה זו עצמה, שהעם דורש את דבר ד' היא שפתחה כביכול את פיו של הנביא. לראשונה בתולדות הנבואה בישראל נזכר כאן שזקני יהודה באים ויושבים לפני הנביא, ומומנט זה חוזר פעמים נוספות בפרק יד' ובפרק כ', ושם כבר מצויין במפורש, שבואם של הזקנים הוא לדרוש את דבר ד' מהנביא¹. עבותי המאסר הוסרו, שעה שהעם התעורר לבקש את דבר הנבואה. אמנם, זקנים אלה ישבו בבבל, ואכן, רק אתם קיים הנביא מגע שבדבור, ואילו לאנשי ירושלים המשיך לחזות חורבן, ורק חורבן. שעה שהחורבן יצא לפועל, נפתח כביכול פיו של הנביא לעם כולו. מעתה אין הוא נביא רק לאנשי בבל. ממעמקי החורבן של המסגרת האומית, זו שהתנפצה עם חומות ירושלים - עתידה לצמוח קרן לבית ישראל, רנמיחה זו היא-היא הפותחת את פיו של הנביא, ויחד עם זאת, תקופה חדשה בפעילותו - נביא נחמה בעל חזון אדיר על בנית ירושלים והמקדש מחדש.

---

1) עיון מדוקדק יראה שאף בשלוש הפעמים בהן מסופר על בוא הזקנים ישנה הדרגהיות. בפרק ח' מסופר ש"זקני יהודה יושבים לפני", אבל במשך כל ההתגלות אין ההתייחסות לנוכחותם - אלם. רק כאשר עלה מעליו המראה בפרק יא' כד': ואדבר אל הגולה את כל דבר ד' אשר הראני". בפרק יד', מסופר על זקני ישראל היושבים לפני הנביא, אולם הדבור אליהם ננסתר: "האנשים האלה... האדרש אדרש להם, דבר אותם ואמרת אליהם" וכו'. ואילו בפרק כ', כבר מצויינת מגמת בואם "באו אנשים מזקני ישראל לדרוש את ד' וישבו לפני", וגם אם יש סרוניה בפי הנביא, הרי ישנה התייחסות: "הלדרש אותי אתם באים... חי אני אם אדרש לכם".